
Kornel NEUMANN.

SJEĆAŠ SE?*

Kornel Neuman je rođen 1918. godine u Osijeku, kod oca Arpada i majke Serene, devojačko Ajhner (Eichner). Otac je bio vlasnik solana koje su proizvođile so za stoku. Imao je dva starija brata – Egona i Fredija.

U Osijeku je završio osnovnu školu i realnu gimnaziju a u Zagrebu tehnički fakultet – građevinski odsek.

U Holokaustu je izgubio roditelje i više članova uže i šire porodice.

Živi u Švajcarskoj, sa suprugom.

I dan-danas, četrdeset šest godina poslije bijega iz Osijeka u tuđinu, kad god se sastanem sa kojim od mojih Esekera (Osječana), skoro svaka rečenica počinje sa „Sjećaš se?“

Ne bih ja to ni primijetio da me moja žena, koja nije Jugoslavenka, svaki put ne podsjeti na to. Isto tako, ona zna da kaže da joj cijela Jugoslavija, u tim momentima, izgleda kao jedno veoma dugačko selo u kojem su kuće poređane duž glavne ulice i gdje svako svakoga poznaje.

Pretpostavljam da u Osijeku više nema mnogo ljudi koji me se sjećaju. Ja sam najmlađi sin pokojnog „Salz-Neumanna“ iz bivše Županijske ulice broj 12, rođen 1918. godine. Sve do mature živio sam u Osijeku.

* Tekst pročitao povodom sastanka Koordinacionog odbora ženskih sekcija i proslave 40 godina obnove rada Jevrejske općine u Osijeku, od 23. do 25. oktobra 1987. godine u Osijeku.

Iako je od onog kobnog vremena (1941–1945) prošlo pola vijeka, moje misli se često vraćaju u kraj u kojem sam se rodio, gdje sam išao u židovsku pučku školu, u tadašnjoj Kolodvorskoj ulici, zatim u realnu gimnaziju u Tvrđi i, najzad, na Tehnički fakultet u Zagrebu, od 1937. do 1941. godine. U sjećanju mi je sve to vrijeme ostalo kao lijepo i harmonično, premda ni onda štošta nije bilo baš tako. Ali, eto, takvi smo mi, ljudi: ono gadno i neugodno potiskujemo u zaborav...

Ima dosta ljudi koji se sažaljivo osmjehuju na mene kad vide u našem stanu fotografije koje sam snimio prije nekoliko godina, a pokazuju nekadašnju Županijsku ulicu, Tvrđu, ušće Karašice, zimsku luku, župnu crkvu. Osim njih, zid krase i jedna cigla i jedna mala željezna vratašca moje roditeljske kuće. Ali ja se ne stidim toga što postajem sentimentaln kad sjemenje cvjetova „noćnih frajla“, koje je moja žena uzbrala u našem negdašnjem dvorištu – proklja.

Sjećam se: direktora Zonenšajna (Sonnenscheina) u židovskoj pučkoj školi kad je nas, balavce i balavice, grdio sonornim glasom, pa Šternovice, učiteljice, kad nam je dijelila packe, i Nocike (Natana Schwartz), učitelja vjeronauke kad nam je pričao o stvaranju svijeta...

Sjećam se: „žurova“ kod Mauzike Špicer (Mausike Spitzer), u njihovom stanu u Aleksandrovoj ulici.

Sjećam se: kako me je tata, negdje 1926. godine, poveo jedne nedjelje na vožnju novim, električnim tramvajem od Retfale do Zelenog polja i natrag.

Sjećam se: dolaska novog mladog rabina dr Šaloma Frajbergera (Freibergera) u Osijek, kao nasljednika dr Ungara.

Sjećam se: kako sam se 1931. godine uzalud branio protiv toga da postanem „Bar Micva“, jer sam smatrao da je to nepravedno, budući da moja dva starija brata to nisu morala...

Sjećam se: kako sam u srednjoj školi, pored drugih loših ocjena, povremeno dobivao i iz vjeronauka drugi red, a jednom (21. februara 1934!) dobio sam ukor razrednog starješine, pored ostalog i zbog toga što „nisam vršio ni vjerske dužnosti, pa nisam dolazio redovno na vjeronauk i u hram...“

Sjećam se: da mi je najokrutnija kazna bila kad mi roditelji nisu dozvolili da odem na svakodnevni korzo u Kapucinsku ulicu uvečer, od šest do pola osam.

Sjećam se: kako je naš tata, u to isto vrijeme, odlazio u kafanu „Rojal“ da kibicira drugima pri preferansu.

Sjećam se: brojnih židovskih trgovina i obrtničkih radiona u glavnim ulicama: Makso Bihler (Büchler), Šalgo (Szalgo), Rausnic (Rausnitz), Kraus & Nojman (Kraus & Neumann), Aron Heler (Heller), željezara Goldštajn (Goldstein), Braća Han (Hahn), krojač Mišo Vajs (Weiss), Maler (Mahler), apoteka Fuks (Fucks), Binenstok (Bienenstock – bicikli), Gereg (Görög – Grand-Hotel), Bela Fišer (Fischer), Adler & Blum, Šajber (Scheiber – špeceraj), Fuks (Fucks, špeceraj), fotograf Sege (Szege), papirnica i tiskara Sekler (Szekler), Šternberg (Sternberg), Krešić, Špicer (Spitzer), Auferber (tvornica četaka), Fogel (Vogel – limar) i drugih.

Rodna kuća Kornela Neumana u Osijeku

Sjećam se: brojnih liječnika i advokata – Vajsmana (Weismann), Herlingera, Krausa, Margulisa (Margulies), Otona Fišera (Fischer), Alfreda Fišera (Fischera), Loranta...

Sjećam se: da sam u petom razredu gimnazije pao na godinu jer sam, pored ostalih drugih redova, dobio „cvoker“ i iz prirodopisa, budući da nisam znao razliku između maslačka i sunco-kreta...

Sjećam se: da sam sa šesnaest godina morao otići na pola godine u Vukovar u školu jer sam tokom ljetnih ferija išao na ples u Grandu, a to je bilo strogo zabranjeno...

Sjećam se: da sam pet godina išao u plesnu školu kod Trišlerice...

Sjećam se: da sam već sa dvanaest godina počeo hofirati (udvarati) Miri, mlađoj sestri prijateljice mog brata Egona...

Sjećam se: raznih „velikih“ ljubavi koje su slijedile, ne samo jedna za drugom (!) – Ivanke, Rozine, Blanke, Ade, Mace...

- Sjećam se: kako sam bio oduševljeni član i Sokola i Skauta (četovođa porječana) i veslačkog kluba „Neptun“...
- Sjećam se: kako smo išli na izlete, Milan Kolar, Tito Vajs (Weiss) i ja, pješke ili biciklom, u Kiš-Dardu, Valpovo, Čepin, Našice, na ušću Karašice, u gradski vrt i druga mjesta, obično noseći sa sobom šator i provijant.
- Sjećam se: kako smo tokom ljeta išli „dekati“ u Regimentskom kupalištu, a zimi sklizati na tenisplacu u Regešu... (Švanerovo kupalište nam nije bilo po volji i nije nam odgovaralo!).
- Sjećam se: kako smo se vozicali po Dravi, u mlađim godinama sandolinom, a kasnije vlastoručno izgrađenim čamcem na skla panje, na koji smo moj brat Egon i ja bili veoma ponosni...
- Sjećam se: brojnih čajanki u Oficirskom domu, u Trgovačkoj akademiji i u Sokolskom domu.
- Sjećam se: kako me je tata, poslije takve jedne čajanke, sačekao pred kućom sa tepihkloperom i policajcem jer sam se kući vratio pola sata kasnije od uobičajenog vremena (!), a ja sam zaneseno pratio jednu Canu...
- Sjećam se: prijatelja mojih roditelja: familije Bele Fišera (Fischer), trgovca štofovima, i familije Karla Kolara, veletrgovca kratkom robom i igračkama, kasnije suvlasnika trikotaže „Mara“.
- Sjećam se: mog ujaka Arona Helera (Heller) koji je imao tvornicu octa u Desatičinoj ulici, a familija mu je stanovala u Kolodvorskoj (kasnije ulica Braće Radić).
- Sjećam se: mojih najužih prijatelja – Milana Kolara, Tite Vajsa (Weiss), Đure Rajnica (Reinitz), Vlade Ginzberga, Branka Krešića, Braće Kockara, Mire Matijević, Ivica Franjića, Zdenka Bihlera (Büchler) i drugih.
- Sjećam se: da su mi roditelji dozvolili da idem da studiram građevinarstvo u Zagrebu, iako sam u gimnaziji uvijek bio loš đak.
- Sjećam se: da sam ispočetka od tate dobijao 750 dinara mjesečno ali, kad je ocu ponestalo novca, da sam počeo zarađivati crtanjem za druge studente.
- Sjećam se: da sam se, kao student, u Zagrebu hranio u Židovskoj menzi, u ulici Kraljice Marije.
- Sjećam se: kako mi je veoma imponiralo kad sam išao „da učim“ i „spremam ispite“ u kavani „Minjon“ (Mignon).
- Sjećam se: da je svuda, gdje god sam stanovao, bilo stjenica!

Sjećam se: da, sjećam se mnogo toga, ali, onda je, početkom aprila 1941. godine, bombardovanjem Beograda počeo rat a mi, osječki studenti, nekoliko dana prije toga vratili smo se u Osijek.

Učitelji i đaci Židovske osnovne škole, 3. i 4. razred 1928. godine:

Gornji red: Direktor Sonnenschein, Pišta Kraus, Ripp, Turi Ferber; Lippert, Fischer; Kornel Neumnn, Hugo Zuckerberg, Paul Moret, Tirca Rotbart, učiteljica.

Srednji red: Milan Kolar; Boriška Szege, Hela Mismar; Mausika Spitzer, Zlata Stein, Mira Mahler, ?, Boskovitz, Feri Kohn.

Prednji red: Suzi Šalgo, Edita Szilard, Luli Kramer; Šternovica, učiteljica, Lederer, Lang, Krakauer.

Sjećam se: onih dana kada smo napeto očekivali, iz dana u dan, prepad Nijemaca na Jugoslaviju, slušajući vijesti i diskutirajući sa prijateljima o svim mogućim varijantama, o tome šta će se desiti i šta očekuje nas, Židove...

Sjećam se: da smo se moj brat Fredi (Fredy), naša sestrična Gerda Švarc (Schwartz) i ja htjeli 10. aprila 1941. javiti kao dobrovoljci u kasarnu na Gajevom trgu, ali tamo, osim straže, više nikog nije bilo...

Sjećam se: da su se moji razni dotadašnji prijatelji i dobri znanci iz Skauta, Sokola i veslačkog kluba „Neptun“ odjednom pojavili na ulici naoružani i u uniformama ustaša i njemačkog Kulturbunda...

- Sjećam se: da smo Fredi i ja na to odlučili pobjeći „prema jugu“, u nadi da će nam uspjeti da se negdje priključimo jugoslavenskoj vojsci, ako ne na teritoriju Jugoslavije, a ono u Grčkoj, Palestini ili Egiptu. Stigli smo samo do Sarajeva, gdje nas je njemačka vojska pretekla pa smo se poslije nekoliko dana vratili u Osijek.
- Sjećam se: da smo mi, Tito Vajs, Đuri Rajnic, Bandi Kan (Kahn), Tibor Rausnic (Rausnitz) i ja, posle toga počeli uzgajati kuniće da bi se bar nekako zaposlili i došli do nekakve zarade.
- Sjećam se: da smo nas tridesetak mladića, išli u to doba svakog dana u kasarnu, na prisilni rad kod njemačke komande, gdje smo sređivali njemački vojni plijen, koji je zatim trebao biti otpremljen na istočni front.
- Sjećam se: da su Milana Kolara i neke druge Židove ustaške vlasti zatvorile kao taoce, s tim da će ih streljati ako negdje dođe do atentata.
- Sjećam se: da su ustaše početkom augusta, u tri navrata, pohvatale više Židova – Zdenka Bihlera (Büchlera), Kornela Loranta, Pali Cimermana (Zimmermann), Buki Fincija, Ernesta Dirnbaha (Dirnbach), Ota Rotmana (Otto Rottman) – i otpremili ih u logor u Gospiću, odakle se neki nisu uspjeli spasiti.

Broj bloka: 2.1 Broj stranice:

Potvrda

o. Kornel Neumann, na poziv Zapovjedništva za vojničku prednaobrazbu i radnu službu omladine, prijavio se je.

Škola: / Razred: / Fakultet: tehn. Odsjek: građevinarstva

U Osijeku, dne 22. srpnja 1941.

Uplaćao: L. B.

ISPOSTAVA
Zapovjedništva za vojničku prednaobrazbu
i radnu službu omladine
OSIJEK

Potvrda da se Kornel Neuman odazvao pozivu za vojničku pripremu i radnu službu omladine

Sjećam se: da je jedan činovnik židovskog odsjeka osječke (ustaške) policije jednog dana, u avgustu, došao k nama u kuću i upozo-

rio nas da smo sada nas trojica na popisu talaca pa nam je slijedećeg dana nabavio propusnice (bez kojih se u ono vrijeme nikud nije moglo putovati) za ljetovanje u Makarskoj. Taj činovnik je bio Krunoslav Đurić. Poznao sam ga iz Skauta. Kasnije sam čuo da su ga 1945. godine streljali.

Sjećam se: da smo do bijega vrijeme skraćivali igranjem preferansa.

Sjećam se: da su nam roditelji govorili da mi, mladi, moramo da bježimo i da se negdje sklonimo, a da se njima, starima, neće ništa dogoditi...

Predstojništvo redarstva
u Osijeku

Propusnica 410

Vrijedi _____ dana

za _____ rođen _____ u _____

zavičajan u _____ kojom se dopušta putovanje iz
Osijeka u _____ radi _____

s pravom povratka – bez prava povratka. Putuje u civilu – u uni-
formi _____

Ova propusnica vrijedi za _____ putovanje uz pre-
dočenje lične legitimacije providene sa fotografijom imenovan _____

PREDSTOJNIŠTVO GRADSKOG REDARSTVA.

Osijek, dne _____ 1941.

Predstojnik gradskog redarstva: _____

Propusnica kojom je Neumanu dozvoljeno putovanje iz Osijeka na letovanje

Sjećam se: da nam je ujak Heler (Heller), svakome ponaosob, dao po 1000 dinara za put jer tata više uopće nije imao novca.

Sjećam se: da smo se nas trojica, pod večer 12. avgusta 1941, odvezli fijakerom na kolodvor i potom noćnim vlakom stigli u Zagreb. U vlaku nas je bilo desetak – među njima i Tito Vajs, Milan Kolar, Djuri Rajnic, Bela i Vili Han (Willy Hahn), Lulu Rozenberg (Rosenberg) sa ženom, Leo Mismar sa ženom i Hela Mismar.

Sjećam se: da su nam na zagrebačkom kolodvoru neki momci iz Osijeka govorili da se preko Plasa, gdje je bila demarkaciona linija, ne može pobjeći u Sušak koji je bio okupiran od strane Italijana. Naime, tu su Italijani uspostavili strogu

kontrolu prolaska, što je bio razlog da je većina odlučila da otputuje u Makarsku preko Sarajeva i Splita. Mi smo ipak odlučili da pokušamo da se probijemo do Sušaka preko Plasa. Onog momenta se nije moglo proreći tko je od nas donio mudriju odluku, ali se kasnije pokazalo da smo nas trojica imali neopisivu sreću jer nam je uspjelo da umaknemo ustašama!

Sjećam se: kako smo, zaista pukim slučajem, uspjeli prevariti karabinjere u Plasama, na taj način što smo neopazice preskočili ogradu pored željezničke stanice, poslije čega smo – što pješke, što autobusom – dospjeli u Sušak.

Sjećam se: kako smo se mjesecima skrivali na Trsatu iznad Sušaka, živeći od traženja pomoći kod osječkih Židova koji su se, kao i mi, uspjeli spasiti došavši u Sušak ili Rijeku.

Sjećam se: da su me, jednog dana, Italijani uhapsili na ulici, zatvorili u jednu ćeliju Riječkog zatvora, u kojoj su, pored drugih, bila i dva Esekera*: Kornel Bauer i Fredi Štajner. Nakon dva dana poslije hapšenja prebacili su nas do Bakarca, granice italijanskog okupiranog područja i Nezavisne Države Hrvatske, gdje nas je preuzeo jedan ostarjeli domobran, rekavši: „Gospodo, ja vas nikad nisam vidio. Zbogom!“ Na to smo se mi pokupili i vratili uvečer u Sušak, pošto smo u Kraljevici kupili mesa, kojeg u Sušaku nije bilo.

Sjećam se: da smo se, početkom decembra 1941. ilegalno prebacili iz Sušaka u Rijeku pa vlakom u Trst i, poslije dva dana, dalje vlakom u Milano pa, poslije tjedan dana, u Komo (Como), gdje smo se nekoliko dana skrivali u vili jednog visokog fašističkog oficira. Naravno, bez njegovog znanja.

Sjećam se: da smo, mislim 20. decembra, prvi put pokušali preći u Švicarsku, ali su nas Švicarci, poslije 25-satnog marša kroz planine i poslije dva dana provedena u zatvoru, opet vratili na granicu: neka se vratimo u Italiju, odakle smo i došli! Prije tri godine u tom kraju otkrio sam natpis: *Benvenuti nel Valle di Muggio*. Toga natpisa 1941. godine još nije bilo!

Sjećam se: da smo se ponovo vratili u Švicarsku, ovaj put preko Monte Đeneroza (Generosa) i nakon trideset dva sata pješaćenja. Švicarci su nas ovog puta u zatvoru držali dva mjeseca – ali glavno je bilo da smo spasili glavu.

* Eseker = Osječanin

Sjećam se: da sam, zatim, sa braćom bio interniran prvo u jednom hotelu, a nakon toga u raznim radnim logorima, do jeseni 1943. godine, kad sam dobio potpore i dozvolu da nastavim studij u Lozani (Lausann).

Sjećam se: da sam 1944. godine dva mjeseca proveo u istražnom zavrtoru, jer sam među jugoslavenskim civilnim i vojnim izbjeglicama pravio propagandu za Titove partizane...

Fol. 3103-88. 2.	
194	
Obavještujete se ovim da je danas kod Vas obavljena plienidba vrhu duga na javnim daćama od Din 6141.- para..... Ako u roku od 8 dana tu svotu ne platite prodat će se stvari javnom dražbom.	
Gradski porezni ured	
Ime dušaka:	U Osijeku, dne..... 194.....
<i>Arpad Najman.</i>	<i>[Signature]</i> Ovohoditelj:

Obaveštenje o plienidbi stvari „u vrhu duga“ sa pretnjom njihove prodaje u slučaju neizvršenja naloga poreske uprave

Sjećam se: koliko sam dragih i dobrih ljudi sreo tokom te moje duge kalvarije, kojima ću ostati zahvalan do kraja života, jer su mi kroz sve to vrijeme pokazali da život ima smisla...

Sjećam se: da sam u brojnim kritičnim situacijama uvijek iznova imao nevjerovatnu sreću, kojoj moram zahvaliti što sam izvukao živu glavu.

Sjećam se: da živu glavu nisu izvukli moji dragi roditelji, koje su ustaše, ujesen 1942. godine, odvele u logor na Tenjskoj cesti, a o kojima od onda više ništa nisam čuo (osim jedne obavijesti Crvenog križa Šleske, od nekog Jana Mihalika (Michalika), da „Nojmanovi više nisu kod njega“).

Sjećam se: svih naših ostalih rođaka i prijatelja koji su, poput mojih roditelja, stradali u logorima u Poljskoj, u Jasenovcu ili u Staroj Gradiški, ili su, poput moje sestričine Gerde Švarc (Schwartz), stradali ujesen 1941. godine, kod partizana.

Sjećam se: koliko sam poslije rata svaki put bio razočaran kad sam dolazio u Osijek i nisam našao ni žive duše od mojih prijatelja i rođaka. Moja žena mi je stalno govorila: „Gledaj na ulici tvoje sadašnje vršnjake, a ne mlađariju od dvadeset godina!“ Samo sam jednom sreo Janči Krausa, Laci Šajbera

(Scheibera), vrtlara Goldštajna (Goldstein), fotografa Segea (Szege), Liliku Gereg (Gereg), Maksa Rogara.

Sjećam se: sa koliko sam se radosti sastajao, svake druge ili treće godine, od 1967. godine do danas, sa bivšim Esekerima u Izraelu: Mirom i Olgom Auferber (r. Heler), Milanom i Hanzikom Kolar Pšerhof (Pscherhof), Brankom i Slavkom Krešić, Eškom i Agikom Labunjec (r. Sternberg), Turikom i Marikom Ferber (r. Štajnberg), Bandijem i Margitom Han, Kornelom i Mirom Lorant (r. Rajs), Zlatkom i Zlatom Vamošer, Šandorom i Rožikom Lang, Mišom i Zlatom Tabori (r. Bihler), Lujom i Minom Montag, Lacikom i Leom Sternberg (r. Frojndlih) i mnogim drugima.

Sjećam se: i drugih Esekera, koji žive u Osijeku i van Izraela, a s kojima se povremeno viđam, ili sam se viđao, kao naše drage Ljerke Komplita (r. Adler), Emila Kiša, pokojne Edite Vajzner (r. Artmann) i drugih.

Sjećam se: sa zahvalnošću kako su nas, svaki put kad smo bili u Izraelu, lijepo primili i ugostili Kolarovi, Auferberovi, Krešićevi, Labanjecovi, Ferberovi, Langovi, Lorantovi i drugi.

Sjećam se: uzbuđenja i glasnih uzvika tih naših izraelskih Esekera kad sam im, prije mnogo godina, jednom prilikom pokazao dva filma o Osijeku: „Vidi tamo, to je Desatičina, Kapucinska, to je Henglovac, pa Tvrdá, muška i ženska gimnazija, Oficirski dom, Kišdarda, Čingilingičarda, Golibar, Ružina ulica, Francensgase, di Anagase...“

Sjećam se: kako nas je Rožika Lang, „počasni konzul Osijeka u Jerusalimu“ jednom, puna ponosa, pogostila čorbom od pasulja, što ga je bila dobila od vrtlara Goldštajna iz Retfale...

Sjećam se, uvijek iznova i sa zahvalnošću, moje žene i moje familije, koji su me prihvatili i uključili u njihov krug, i svih naših ovdašnjih švicarskih i jugoslavenskih prijatelja koji su mi pokazali da mi je moja domaja sada ovdje.

A *danas*, četrdeset godina nakon katastrofe koja nas je sve zadesila, s tugom se sjećam svih onih koji su nas u međuvremenu napustili zauvijek. Da spomenem samo neke iz moje generacije: moj brat Egon, Branko Krešić, Agika Labunjec (r. Šternberg), Kornel Lorant, Luj Montag, Lacika Šternberg, Edita Vizner (r. Artman).

Sic transit gloria mundi!